

Af **Erik Sloth**, Tidehverv, 2011, nr. 1. januar, s.20-22.

For et usystematisk hoved som undertegnede anmelder er det med en vis bæven, man går til læsningen af en bog som Søren R. Fauths indføring i Arthur Schopenhauers (1788-1860) filosofi. Nervøsiteten forsvinder dog hurtigt, når man er nået nogle sider ind i bogen. Det er ingen selvfølge, at en akademisk uddannet forfatter også er i stand til at skrive et klart og præcist dansk. Men Fauths bog er støvsuget for det indforståede madarinsprog, som præger mange universitetsfolks udgivelser. Man mærker, at han er ægte optaget af sit anliggende: at gøre Schopenhauers særprægede univers tilgængeligt for danske læsere. Det samme kan med fuld ret siges om hans oversættelse af Schopenhauers hovedværk *Die Welt als Wille und Vorstellung* fra 2005,

anmeldt af

[Kornbeck](#)

[Jack](#)

i Tidehverv nr. 8, 2005. Det var noget af en bedrift at oversætte Schopenhauers kæmpeværk på et læseligt dansk, men det lykkedes for Søren Fauth, og således er det nu, fem år senere, lykkedes ham at skrive en yderst læseværdig introduktion til Schopenhauers særprægede og originale tankeverden.

Schopenhauer gik i allerhøjeste grad mod strømmen i sin samtids filosofi, og det er uden tvivl hans opgør med den idealistiske filosofi, især med Hegels system, som bevirkede, at Søren Kierkegaard kunne sige, at det havde ”moret ham umådeligt” at læse Schopenhauer, som han et sted i sine papirer omtaler som ”en betydelig Forfatter, han har interesseret mig meget, og det har forbauset mig, at finde, trods en total Uenighed, en Forfatter, der berører mig saa meget”. (SKS 25. NB 29: 95). Søren Fauth henviser i sin indledning (s.16) til forordet af første bind af *Die Welt als Wille und Vorstellung*, hvor Schopenhauer ”på det groveste – og morsomste – udstiller tidens idealistiske filosofi i Hegels, Fichtes, Jacobis og Schellings abstrakte aftapning”. (Fauth s.16).

I 1818 udkommer det, der skal blive hovedværket: *Die Welt als Wille und Vorstellung*, men så godt som ingen tager notits af det. Schopenhauer er imidlertid ikke en mand, der plages af falsk beskedenhed, så da han i 1820 – som 32-årig – bliver lektor ved Berlins Universitet, bekendtgør han, at han agter at holde forelæsninger på samme tid som – Hegel, der på denne tid er det helt store navn i byen. Dette sker efter indhentet tilladelse hos dekanen for det filosofiske fakultet, til hvem han blandt andet skriver: ”Det mest passende er vel den time, hvor Hr. Professor Hegel afholder sit hovedkollokvium”. (Fauth s. 25, note 11). I al ubeskedenhed undrer Schopenhauer sig over, at der kun dukker en fire-fem tilhørere op. Han fortsætter troligt, helt frem til 1832, med at annoncere sine forelæsninger, men lige meget hjælper det. Interessen er og bliver forsvindende lille. Endelig tager han en resigneret afsked med universitetet og slår sig ned i

Frankfurt am Main, hvor en arv fra faderen sætter ham i stand til at leve som økonomisk uafhængig. I det ydre fører han et stille og temmelig begivenhedsløst liv, til han dør i Frankfurt som 72-årig i 1860.

Viljens primat

Sikkert og overskueligt og i bedste forstand underholdende føres man gennem hovedstykkerne i Schopenhauers filosofi, fra erkendelsesteori og indflydelsen fra Kant over viljesmetafysikken til æstetikken og etikken. Schopenhauer anså selv sin filosofi for et "system", (om end i en anden forstand end Hegel) ja, han var ubeskeden nok til at mene, at med dette hans system var det afgørende sagt, og hvad der måtte være tilbage af filosofihistorien, kunne højst blive noter til "systemet". Som det absolutte centrum i Schopenhauers filosofi står hans påstand om, at menneskets vilje har det absolutte primat, når det drejer sig om spørgsmålet om, hvad et menneske er. Og viljen er i øvrigt identisk med den kantske "ding an sich". Viljen udgør i sig selv menneskets "inderste, sande og uudslettelige væsen" (Fauth s.231). Også menneskets intellekt spiller en rolle, og i jeg`et er det punkt, hvor vilje og intellekt smelter sammen, men altså uden at viljen mister sit primat. Schopenhauer benægter ikke, at intellektet spiller en afgørende rolle for den menneskelige villen. Ofte er det, med Schopenhauers eget billede, "intellektet, der byder viljen op til dans". Men, refererer Fauth, "når alt kommer til alt, er det viljen, der danser, viljen, der har danseskoene på, viljen, der er grundlaget for, at dansegulvet overhovedet kan indtages" (s.239). "Intellektet må affinde sig med at være den inklinerende part, der byder viljen op til dans, med alt, hvad det indebærer af risiko for at få en kurv. Mennesket er eminent til at bilde sig ind at være herre i eget hus" (s.241). Hele tiden tror vi, at vore handlinger og beslutninger er styret af vores rationelle overvejelser. Men, som Fauth siger med Schopenhauer: "I virkeligheden har viljen for det meste allerede truffet sin afgørelse" (s. 241). Med andre ord: Menneskets vilje vil, hvad den vil, og den får for det meste magten over intellektet. Jeg har brugt overskriften "Viljens triumf" – i gåseøjne, titlen på Leni Riefenstals berømte/berygtede propagandafilm om nazismen fra 1935. Men titlen kan udmærket stå som en overskrift over Schopenhauers filosofi, hvor viljen er det indiskutable omdrejningspunkt. Som et eksempel på Schopenhauer, når han er mest underholdende, kan nævnes et sted i *Die Welt als Wille und Vorstellung*

, som Fauth citerer i sin egen oversættelse: "Thi det der for den ustyrlige hest er tømme og bidsel, det er intellektet for viljen i mennesket: viljen må ledes på vej af denne tømme, ved hjælp af belæring, formaning, dannelse osv., idet viljen i sig selv er en så vild, ubehersket drift som kraften der fremtræder i det nedadstyrtende vandfald. ... I den største vrede, i rusen, i fortvivlelsen, har viljen taget bidslet mellem tænderne, er løbet løbsk og følger sin oprindelige natur" (s. 244).

Verden er fuld af eksempler på, at viljen har og beholder magten over intellektet og over erkendelsen. Schopenhauer nævner et af de allermest nærliggende eksempler: Det nyfødte spædbarn, der fødes med "en stærk og tøjlesløs vilje". Men da barnets bevidsthed og intellekt endnu befinder sig på et uudviklet plan, er viljen uden et egentligt mål. Den er ren vilje. "Den nyfødte bevæger sig vildt, ustyrligt og skriger: spædbarnet vil på det heftigste, endskønt det

endnu ikke véd, hvad det vil ... det raser nu som en tilfangetaget mod væggene og gitrene i sit fængsel” (s. 247). Eller som min kone plejer at sige om skrigende dåbsbørn: De går efter verdensherredømmet! Når Schopenhauer ser sig omkring i verden og betragter menneskene og deres gøren og laden, bliver han bekræftet i, at menneskehedens største forbrydelser har deres kilde i menneskets inderste og medfødte væsen. Eller, kunne man sige, i menneskets trælbundne vilje. Lige under overfladen lurder rovdynet. Verden er ”et helvede, der overgår Dantes derved, at den ene skal være den andens djævel” (*Verden som vilje...* II, 676). Og, fortsætter Fauth: ”Viljen forvandler således i sin egenskab af en blind, endeløs stræben verden til en alles kamp mod alle (*bellum omnium contra omnes*) (s. 263).

Kunstnernes filosof

Det fremhæves ofte, at Schopenhauer var en slags kunstnernes, især komponisternes og forfatternes, filosof. Som vi har set eksempler på det, bevæger hans sprogbrug sig på et plan, der ikke giver digterne noget efter. Hans indflydelse på forfattere som Thomas Mann, Strindberg, Kafka med flere er da også indiskutabel. Men for Schopenhauer selv var musikken dog den vigtigste af kunstarterne, hvilket Fauth også betoner med en af overskrifterne i kapitlet om æstetikken: ”Musikken – kunsten over dem alle” (s. 306).

I musikken ser Schopenhauer en af de få mulige udveje af det ”viljesinferno”, som er menneskets skæbne. I den autentiske musikoplevelse kan det ske, at lytteren et øjeblik får fred og slipper for konstant at trækkes rundt i manegen af viljen: ”Sammensmeltningen og selvforglemmelsen i den æstetiske kontemplation gør bevidstheden tavs, får tanken på os selv til at forstumme” (s. 306). Og et par sider længere fremme: ”Gennem den musikalske kontemplation bringes vi helt i overensstemmelse med vores eget indre og verdens urene, metafysiske beskaffenhed” (s. 308). Dette formår musikken bedre end alle de øvrige kunstarter, fordi den på en anderledes umiddelbar måde indvirker på den menneskelige bevidsthed. Til illustration bruger Schopenhauer et eksempel fra den græske mytologi. Ixion, der misbrugte Zeus’ tillid, blev til straf i Tartaros bundet til et rullende, brændende flammehjul. Myten fortæller, at når Orfeus spiller på sin lyre, står Ixions hjul stille, og Ixion får skænket et øjeblik fred for sin plage.

Kunsten som forløsning

I midten af 1850’erne stiftede komponisten Richard Wagner bekendtskab med Schopenhauers hovedværk, og gennem resten af sit liv vendte han regelmæssigt tilbage til *Die Welt als Wille und Vorstellung*

Han fandt sig selv i dyb samklang med Schopenhauers ”pessimistiske” filosofi, en samklang, der især kommer til udtryk i Wagners to nyskabende hovedværker: ”Nibelungens Ring” og ”Tristan og Isolde”.

Når Wagner oplevede mødet med Schopenhauers værker som intet mindre end en åbenbaring, hænger det blandt andet sammen med, at Wagner så sit eget værk, ikke blot som musik, men som et middel til forløsning, til frelse. Hans ”Gesamtkunstwerk” skulle overtage den rolle, kirken tidligere havde haft. Wagner drømte om intet mindre end et festspilhus, hvor kun hans egne værker måtte spilles og hvor, i lighed med de græske tragedier, tilskuerne skulle inddrages i kunstværket, der næsten bliver en slags gudstjeneste – og derved nå til forløsningen fra den verden, der er et spejl af den vilje, som menneskets skæbne ellers for evigt vil være bundet til. Både hos Schopenhauer og hos Wagner er der stærke elementer af buddistisk tro og filosofi. Døden ses som en udfrielse fra viljestyranniet, en frelse fra trældommen under viljen. I sin Wagnerbiografi fra 2008 siger Henrik Nebelong det meget præcist: ”Ved erkendelse, forsagelse og selvfornægtelse kan det enkelte menneske sætte sig ud over viljens tyranni. Schopenhauer peger her på Jesus og Buddha og Østens asketer som forbilleder og siger, at vi mennesker bør betragte døden som en udfrielse fra vort slaveri under viljen, som et nirvana”. (*Henrik Nebelong: Richard Wagner, liv, værk, politik*

. Vandkunsten 2008). Når guders og menneskers verden går under i slutningen af ”Götterdämmerung”, eller når Tristan og Isolde dør i hinandens arme, så er døden den store befrier og på ingen måde døren til et evigt liv. Det er forløsningen ved fornægtelsen af livsviljen, som befrier menneskene for som Ixion at være bundet til skæbnens og viljens evige flammehjul. Det er forløsning, men ikke i kristelig forstand. Det er til syvende og sidst et intethedens evangelium, Schopenhauer forkynder. ”Systemet” klinger, som Fauth siger, ud i et altomfattende, tyst

intet

. Dette intethedens evangelium er Schopenhauer som bekendt ikke den eneste, der har forkyndt. Man tænke blot på de utallige filosoffer, forfattere og andre kunstnere fra Nietzsche og til denne dag. Men Schopenhauer er interessant, fordi han kompromisløst forkynder den gode viljes fallit og det på en måde, der må få enhver teolog til at tænke på det, Luther selv betragtede som sit hovedværk, skriftet om: ”Den trælbundne vilje”.

Den trælbundne vilje

Talen om, at mennesket har en absolut fri vilje, hviler ifølge Schopenhauer på en illusion. For ganske vist kan vi ønske og afveje modsatrettede ting, men vi kan i sidste ende kun *gøre* en af dem. Selvbevidstheden er fanget i denne illusion om, at vi kan, hvad vi vil. Ganske vist har mennesket i modsætning til dyret evnen til at afveje forskellige motiver og argumenter. ”Faktum er imidlertid, at den endelige viljesbestemmelse sker med nødvendighed” (Fauth s.369). Selvfølgelig findes der en relativ viljens frihed. Den er fri, så længe den ikke er trådt ind i forestillingsverdenens kæde af årsager og virkninger, men så snart den gør sig gældende i verden, er det slut med friheden. ”Når vi udfører en handling, er vi – ligesom alt andet værende – fanget i kæden af årsager og virkninger. Vores handlinger kan ikke falde anderledes ud, end de gør. De er det uomgængelige resultat af mødet mellem vores karakter og de motiver, der indvirker på den”(s.372).

I bogens sidste kapitel gør Søren Fauth regnskabet op med dem, der har villet hævde, at Schopenhauers filosofi i virkeligheden er kristelig, evt. blandet op med østlig tænkning. Han fastslår med rette, som det også burde være fremgået af det foregående, at det ikke er kristendom, Schopenhauer forkynder, men, siger Fauth, ”hans tænkning står i den kristne (teologiske) tradition, samtidig med, at den lader sig inspirere af Østens mystik, af buddhismen og hinduismen”. Fauth nævner, at Kristus spiller en stor rolle for læren om fornægtelsen af viljen, men kun som en metafor for en filosofisk sandhed. ”Kristus bliver sindbillede – altså metafor/symbol/allegori og intet andet end det! – på fornægtelsen af viljen til liv” (s.389).

Måske er det blevet lidt tydeligere, hvordan Kierkegaard som nævnt til indledning kunne tale om ”total uenighed” med Schopenhauer og samtidig sige, at få forfattere har berørt ham så meget, og at han havde moret sig kosteligt over at læse Schopenhauer. Først og fremmest havde Schopenhauer mod og stædighed til at provokere Hegel og anfægte hans system på et tidspunkt, da Hegel var den store modefilosof, som ingen ustraffet lagde sig ud med eller blot kritiserede. I Schopenhauers værker er der talrige henvisninger til den kristne arvesyndslære og ikke mindst til Luthers forkyndelse af viljens bundethed. At Jesus Kristus hos Schopenhauer skal opfattes som symbol eller personifikation af fornægtelsen af viljen til livet, hindrer ham ikke i at gennemskue rationalismens blodfattige kristendom og sige, at den har glemt sin sande betydning og er ”forfaldet til plat optimisme”. Ja, i slutningen af hovedværket kan man ligefrem læse følgende (efter at han har rost Augustin for hans fastholdelse af arvesyndens realitet over for den irske kætter Pelagius, der bestred denne realitet): ”*Luther* gjorde det til sine bestræbelsers hovedmål at rense denne oprindelige evangeliske lære for fejltagelser og fremhæve den igen – sådan som han udtrykkelig forklarer det i sin bog:

De servo arbitrio

. Det drejer sig om den lære, at
viljen ikke er fri

, men at den oprindeligt er underkastet tilbøjeligheden til det onde, hvorfor menneskets gerninger altid vil være syndige og mangelfulde, og vi aldrig vil kunne tilfredsstille kravet om retfærdighed, at det altså endeligt ingenlunde er disse gerninger, der er saliggørende, men derimod alene troen, men at denne tro ikke kommer til os ved forsæt og fri vilje, men ved *nådevirkning*

, uden vores medvirken, som kom den udefra” (

Verden som vilje og forestilling

, Gyldendal 2005 s.586). En mand, der kan skrive sådan, kan ikke være uvidende om, hvad der er evangelisk luthersk kristendom.

I sin anmeldelse af den danske udgave af *Verden som vilje og forestilling*, som jeg har nævnt tidligere, skriver Jack Kornbeck, at Luther og Schopenhauer hver for sig og tilsammen hudfletter den humanisme, der er blevet så godt som synonym med moderniteten. Humanismens første trosartikel er doktrinen om den frie vilje. Uden denne trosartikel, siger Kornbeck, når humanismen aldrig sit mål, som er at gøre det muligt for det gode menneske at erobre den gode jord. Fordi Schopenhauer ligesom Luther gør op med den frie vilje, kan man ikke fraråde

ham. Jeg vil gå så vidt som til at
anbefale

læsningen af Schopenhauer. Nu, da hans hovedværk foreligger i dansk oversættelse og Søren Fauth har skrevet den her omtalte introduktion, er der al mulig god grund til at stifte bekendtskab med Schopenhauer og hans forfatterskab.

Søren R. Fauth:
Schopenhauers filosofi, en introduktion
Informations Forlag 2010
408 s. 299 kr.